

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “ ทรัพยากรมนุษย์กับพื้นที่ลุ่มน้ำในภาคเหนือของประเทศไทย : ปัญหาการจัดการ” เป็นโครงการวิจัยสาขาสังคมศาสตร์ตามแผนงานวิจัยเพื่ออนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม ที่มีเป้าหมายเพื่อเสนอแนวทางพัฒนาทรัพยากรมนุษย์กับการจัดการพื้นที่ลุ่มน้ำที่เหมาะสม

ผลการศึกษาชี้ชัดว่าทรัพยากรมนุษย์เป็นตัวแปร หรือปัจจัยสำคัญที่มีผลโดยตรงต่อความสำเร็จ และศักยภาพของการพัฒนาและการจัดการพื้นที่ลุ่มน้ำได้อย่างเหมาะสมและยั่งยืน แม้ว่าปัญหาการจัดการดังกล่าวจะมีได้มีสาเหตุมาจากการกระทำของมนุษย์แต่เพียงอย่างเดียวก็ตาม แต่ปัญหาอื่นทางกายภาพของพื้นที่ที่ประกอบด้วยความขาดแคลนของทรัพยากรน้ำและแหล่งน้ำทั้งเพื่อการอุปโภค บริโภค และการเกษตร ความสูญเสียเสื่อมโทรมร่อยหรอของทรัพยากรป่าไม้ดั้งเดิม และสภาพดินทำการเกษตรมีคุณภาพต่ำกว่าเกณฑ์ทั้งความอุดมสมบูรณ์ และเนื้อดินหยาบไม่อุ้มน้ำเหล่านี้สามารถแก้ไขปรับปรุงและป้องกันได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมีการพัฒนาโดยตรงจากโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริเข้าร่วมด้วย ที่ทุกฝ่ายยอมรับในข้อดีด้านความคล่องตัวในการทำงาน และการของบฯ มากกว่าการพัฒนาตามงบฯ ปกติของรัฐ แต่แม้กระนั้นก็ดี จุดอ่อนหรือข้อด้อยที่ทรัพยากรมนุษย์เป็นต้นเหตุ ในโครงสร้างของโครงการพระราชดำริก็เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้การพัฒนาและการจัดการพื้นที่ลุ่มน้ำนั้น ๆ ไม่บรรลุเป้าหมายหรือล้มเหลวได้ เริ่มจากการขาดแผนแม่บทและเป้าหมายรวมทั้งทุกฝ่ายทั้งผู้ใหญ่และผู้รับร่วมวิเคราะห์จัดทำแผนงานหลักไม่ได้พัฒนาไปพร้อม ๆ กัน นอกจากจะเน้นหนักและได้รับบฯ ไม่เท่าเทียมกัน งานซ้ำซ้อนกันบางงาน หรือมีการปรับลดแผนที่เหมาะสมลง ประชากรเป้าหมายผิดกลุ่ม แทนที่จะช่วยคนจนไร้ที่ทำกินหรือเกษตรกรรายเล็ก กลายเป็นการช่วยคนรวย นายทุน และผู้มีอิทธิพลมิใช่น้อยที่เข้ามาบุกรุกจับจองซื้อขายที่ดินโดยไม่มีสิทธิ ดังนั้นปัญหาเศรษฐกิจสังคมของประชากรและพื้นที่เป้าหมาย เกี่ยวกับภาวะการถือครองที่ดินขนาดเล็ก และขาดเอกสารสิทธิ์รายได้ไม่พอเลี้ยงครอบครัว มีภาวะหนี้สิน ผลผลิตน้อยและราคาต่ำ เหล่านี้จึงได้รับการแก้ไขพัฒนาไม่ทั่วถึงและเพียงพอ ยิ่งกว่านั้นการขาดจิตสำนึกในการประสานงาน และทำงานร่วมกัน ที่มีเป้าหมายเชิงอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมระหว่างหน่วยงาน และหน่วยงานกับประชากรเป้าหมาย ก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่เป็นอุปสรรคสำคัญต่อความสำเร็จ และประสิทธิผลของการพัฒนา และการรู้จักเข้าใจในโครงสร้างของโครงการพระราชดำริอย่างถูกต้องจนสามารถช่วยกันดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายได้ในที่สุด

วันเพ็ญ สุรฤกษ์. 2542. ทรัพยากรมนุษย์กับพื้นที่ลุ่มน้ำในภาคเหนือของประเทศไทย : ปัญหาการจัดการ พื้นที่ลุ่มน้ำแม่วาว จังหวัดลำพูน โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. เชียงใหม่ : ภาควิชาภูมิศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ดังนั้นเพื่อให้แนวทางการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์กับการจัดการพื้นที่ลุ่มน้ำที่เหมาะสมจากผลการศึกษาสัมฤทธิ์ผล จำเป็นต้องปรับปรุงแก้ไขจุดอ่อนเกี่ยวกับ (1) **ลักษณะโครงสร้างของโครงการพระราชดำริ** ที่ประกอบด้วยแผนแม่บทที่ร่วมคิดร่วมทำจากทุกฝ่าย แผนงานหลักทั้งกายภาพและสังคม เศรษฐกิจต้องทำพร้อมกันและต่อเนื่องให้ครบตามเป้าหมายด้วยน้ำหนักรายงานและงบฯ ในสัดส่วนที่เหมาะสมทั่วถึงตามลำดับความจำเป็น และที่สำคัญต้องให้สิทธิทำกินแก่ประชากรทุกกลุ่มเป้าหมายเท่านั้น ตลอดจนการลดความเป็นระบบราชการและมีการพัฒนาจิตสำนึกเชิงอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในการดำเนินการพัฒนาร่วมกันของทุกฝ่าย โดยเฉพาะ (2) **การแก้ไขปรับปรุงกายภาพของพื้นที่** ให้มีระบบชลประทานและแหล่งน้ำใช้ประโยชน์ตลอดปีและทั่วถึง ต้องเร่งปลูกป่าคืนความชุ่มชื้นให้ถึงร้อยละ 60 ของพื้นที่ในช่วงเวลาที่สั้นที่สุดและเร่งพัฒนาคืนความอุดมสมบูรณ์ของดินด้วยเทคโนโลยีที่เหมาะสมและระบบการเกษตรเชิงนิเวศ และพร้อม ๆ กันก็ต้อง (3) **ปรับปรุงแก้ไขลักษณะทางสังคม เศรษฐกิจของประชากรที่ถูกกลุ่มเป้าหมาย** ร่วมไปด้วยการให้ที่ดินทำกินที่พอประกอบธุรกิจเกษตร พร้อมเอกสารสิทธิ์ และส่งเสริมอาชีพหลักและเสริมทางการเกษตรพืช-สัตว์ที่มีตลาด ได้ราคาและเหมาะสมกับกายภาพพื้นที่ พร้อมปัจจัยและเทคโนโลยีในการผลิตที่เหมาะสมเพื่อให้ประชากรเป้าหมายมีศักยภาพและคุณภาพในการผลิตและพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนตลอดไป.